

Dvě osobnosti v oblouku století: polský Karamzin a poněkud český Balmont

DAJBROWSKA, M., GLUSZKOWSKI, P. (red.): *Mikołaj Karamzin i jego czasy. Redakcja naukowa*. Warszawa: Instytut Rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego, 2017.

AUTUKHOVICH, T. (red.): *Николай Карамзин в диалоге эпох и культур*. Colloquia Litteraria Sedlcensia, Studia Minora, volumen X. Siedlce: Instytut Neofilologii i Badań Interdyscyplinarnych Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego, Wydawnictwo IKR[i]BL, 2017.

БАЛЬМОИТ, К.: *Черчу рассказ я. Несобранное и забытое из творческого наследия. Том II. Проза Душа Чехии в слове и деле*. Сост., общ. ред., примеч. и коммент. А. Романова, статья, подготовка текстов, примечания и комментарии Д. Кшищовой. Санкт-Петербург: Издательство «Росток», 2016.

Výročí N. M. Karamzina v roce 2016 vyvolalo v život řadu mezinárodních vědeckých konferencí a jako publikační výstup řadu monografických prací, sborníků apod., a to nejen v samotném Rusku. V českém prostředí vyšel také takový svazek [DOHNAL 2017, 87–97], o němž jsme už psali nedávno, ale i v dálnější minulosti.¹ Dva svazky jsou zde předmětem krátkého hodnocení.

První, vskutku rozsáhlý a hodně mezinárodně reprezentativní, sestavili varšavští rusisté. V úvodu ona editoři komentují ruské reflexe Karamzina počínaje proslulou statí Borise Ejchenbauma z roku 1916 (nikoli 1917, jak se tu uvádí); k tomu dodáváme, je to období, kdy byl Ejchenbaum ještě spíše v zajetí filozofického než pozdějšího formalistického chápání literatury. Tyto posloupnosti by si zasloužily samostatného posouzení, ale to není úkolem této recenze.

Editoři svazek rozdělili na 7 oddílů. První je o dobové a pozdější recepci Karamzinovy osobnosti; někde jde o teoretické kontemplace, většinou však spíše o historické, resp. literárněhistorické studie. Takto je koncipován první z pera Jeleny Kňáževové o Karamzinovi a Ostafjevu, tedy o kulturní a interpersonální (návštěvy) atmosféře usedlosti, kde se Dějiny ruského státu utvářely. Editorka karamzinského svazku z Uljanovska Ljubov Sapčenková píše o korespondenci N. M. Karamzina s J. A. Karamzinovou, jeho druhou ženou, přičemž ji bere jako přirozenou součást celého Karamzinova epistolárního dědictví. Do tohoto clusteru patří také studie Iriny Prochorovové o korespondenci Karamzina s Petrem Vjazemským

¹ Viz naše recenze a úvahy k tématu [POSPÍŠIL 2016a; POSPÍŠIL 2016b; POSPÍŠIL 1998; POSPÍŠIL 1983]. Viz také stať v zde citovaném svazku [POSPÍŠIL 2017].

(«Parnyj portret» adresata a adresanta i jeho funkcii). Veronský rusista Stefano Aloe ukazuje na Kjučelbekerovu recepci Karamzina. Jegor Sartakov podobně líčí vztah N. V. Gogola ke Karamzinovi; slavný ruský bulgarinolog Abram Rejtblatt píše o vztahu N. M. Karamzina a F. V. Bulgarina, ale o tom svědčí také již vydání publikace L. Sapčenko (N. M. Karamzin. V zerkale memuaristiki. Sostavitel': Ljubov' Aleksandrovna Sapčenko. Učebnoje izdanije. Ul'janovskij gos. ped. universitet im. I. N. Ul'janova, Ul'janovsk 2014). Bělorusský rusista Aleksandr (Aljaksandr) Feduta ukazuje Karamzina ve dvojportrétu s Puškinem v chápání Jurije Tyňanova, a to také v dvojí projekci literárního vědce a romanopisce.

Druhý oddíl pojednávající o literární tvorbě N. M. Karamzina započíná statí Aliny Orłowské o zednářských motivech v Karamzinově lyrice (je to téma již známé, psali o něm před řadou let angličtí rusisté), Florans Korrado-Kazanskaja považuje prostotu za básnický princip Karamzinovy lyriky, Aleksandr Ivanickij zkoumá triádu cit – příroda – poezie v Karamzinově lyrice, Irina Poplavskaja studuje filozofii „jarního citu“ u Karamzina a Žukovského, Taťjana Alpatovová zkoumá téma Karamzinovy naratologie (autor je tu nejen objektem zkoumání naratologie, ale i jejím subjektem, sám jako tvůrce se stává naratologem: takto kdysi postupoval i V. Šmid, když psal ve své článku o naratologii Puškina, ze sb. z puškinské konference v Simferopolu roku 1999, vyšlo v Moskvě 2001). Nemyslím, že by to přinášelo něco zásadně nového. Witold Kowalczyk píše o empatii v Karamzinově novele *Sierra Morena* (1793). Tento oddíl by měl být v podstatě pro literární vědu centrální, ale je příliš tematicky rozostřen.

Další oddíl historický zahajuje Julija Sněžková studií o kategorii vznešeného v Dějinách..., Dorota Walczaková zkoumá Karamzinovu koncepci „dvou Ivanů“ (Ivan IV. Hrozný jako „dobrý vládce“ a „krutý tyran“ s aktualizací přesahy do moderních dějin), Oľga Leontjevová prezentuje scénérii samoděržaví v Dějinách v souvislosti s ruskou kulturou 19.–20. století, Fjodor Petrov zkoumá Karamzinův zápis o starém a novém Rusku a jeho činnost za Vlastenecké války.

Srovnávací oddíl zastupuje Karamzin a Polsko. Magdalena Dąbrowska srovnává Karamzina a Ignacyho Krasického, Zbigniew Olczak komentuje Samuela Bogumiła Lindeho jako popularizátora ruské literatury a také Karamzina, Zbigniew Kaźmierczyk srovnává Karamzina a slovanskou psychomachii Mickiewiczovu, Piotr Gluszkowski zkoumá rusko-polské vztahy v zrcadle Karamzinova díla a Anna Baženová se vrací k Zápisu o starém a novém Rusku a jeho reprodukci v díle historiků Varšavské imperátorské univerzity.

Vztah Karamzina a Evropy zkoumají autoři dalšího oddílu, např. Jelena Archangel'skaja, která se zabývá ranými anglickými překlady Karamzinovy Ubohé Lízy, Irina Rudkovskaja studuje britskou tradici srovnávacích dějin a její reflexi u Karamzina, Marina Falalajevová srovnává Karamzinův evropský cestopis s cestopisem A. D. Čertkova

a Valentina Sobol' ukazuje na Karamzina a jeho místo v dějinách slovanských literatur (bohužel jde pouze o zběžný náčrt).

Oddíl o ideologii a intelektuálním životě Karamzinovy doby obsahuje studie Vasilije Ščukina (Karamzin na přelomu 80. a 90. let 19. století jako ideolog ruského evropeismu), Nataľja Poljakovová zkoumá tradice západoevropského konzervatismu v sankt-petěrburgském kontextu, Taťjana Žukovskaja ukazuje Karamzina jako polemika o perspektivách ruského konstitucionalismu, Leonid Vyskočkov zkoumá Karamzina a Mikuláše I. v teorii a praxi „osvíceného“ absolutismu a Sergej Šaljapin na osudu Petra Čeliščeva život šlechtického intelektuála v epoše osvícenství.

Poslední oddíl spíše dokresluje Karamzinovu dobu. Alexandr Ivinskij píše o komediích Kateřiny II. a A. Sumarokova, Anna Warda o Děržavinově intimní lyrice, Taťjana Avtuchovičová o Fjodoru Eminovi a masové literatuře v tvůrčím vědomí N. M. Karamzina, Margarita Kužminová o Karamzinovi a dětské literatuře, Jelena Kalininová o Karamzinovi v ruských učebnicích 19. a počátku 20. století, Magdalena Kuratczyková kreativně analyzuje statut grafému „ě“ – má to zajímavé obecně kulturní konsekvence (stať se příznačně jmenuje Karamzin, Depardieu i (nie)chciane kropki). Olga Lesicka zkoumá anglojazyčné výpůjčky v ruštině na počátku historicko-jazykových kontaktů mezi Ruskem a západní Evropou.

Summa summarum: svazek mě nezklamal svým rozsahem, spíše rozostřeností, jakousi „sběrovostí“, již se žádná takové publikace nemůže zcela vyhnout. Od takového centrálního spisu bych čekal víc. Další problém tkví v tom, že tu nenajdeme nic podstatně nového, žádný objev nebo alespoň výraznější posun důrazu, je tu málo žánrové a srovnávací problematiky a když je, tak hodně mechanická. Chybí mi tu také např. problém tzv. literárních směrů: na pozadí filozofického osvícenství a racionalismu jsou to klasicismus, sentimentalismus, preromantismus a romantismus (kam patří Žukovskij, kam Karamzin, kam Puškin, kde jsou hranice jejich poetik atd.). Nicméně přece jen v několika statích zaznívají nové tóny a nové pohledy či nová nasvícení, např. ve sféře naratologické, historiografické, méně čistě literární; slabě je představen jazykový aspekt, což je dosti překvapující, když si Karamazinův význam v této sféře uvědomíme.

Druhá kniha o Karamzinovi vznikla na univerzitě v Siedlcích a je koncentrovanější, hutnější, méně rozbíhavá. Je uvedena statí autora recenze o iniciační roli Karamzina. Klíčovým tématem je tu vztah Ruska a Evropy. Nataľja Bludilinová studuje Karamzinovy statí o Rusku a Západě v čas. Vestnik Jevropy; Alla Polosinová analyzuje evropeismy u Karamzina a Lva Tolstého. Národní aspekt Karamzina zkoumá Ljubov' Sapčenkovová pro rok 1816, Sergej Sokolov ukazuje na Karamzinovu polemiku s Lomonosovem o „užitku z národní samolibosti“; Irina Rudkovskaja píše o strukturování času v Dějinách a britské tradici a Danuta Szymoniková analyzuje polskou recepci Dějin ruského státu.

V oddíle o vztahu člověka a dějin se zabývá Jekatěrina Prokofjevová ve studii o ruské historické dramatické tradici, Světlana Salovovová manifestuje dialog M. P. Pogodina a N. M. Karamzina jako rozmluvu dramatika s prozaikem a historiografem; Taťjana Alpatovová zkoumá motiv světské besedy v Dopisech ruského cestovatele, Aleksej Paškurov zkoumá fenomén vznešeného v Karamzinově poezii.

V oddíle o Karamzinovi po Karamzinovi se Taťjana Avtuchovičová zabývá Karamzinem s prostoru tetralogie M. Aldanova Myslitel; Irina Banach demonstruje Paříž u Karamzina v Dopisech a Géniovi místa P. Vajla (Weila), Aleksandr Feduta v příspěvku Rybník času zkoumá fantazie na karamzinská témata v básnickém cyklu Borise Chersonského Věnováno Karamzinovi, Olga Joskevič zase srovnává obraz blázince v Dopisech ruského cestovatele Karamzina a v Dějinách šílenství v klasické době Michela Foucaulta.

Svazek příznačně uzavírá Roman Mnich několika úvahami, z nichž vyniká zejména to, že Karamzin jako takový se od nás vzdaluje tak jako jeho doba, ale také to, že spisovatel Karamzin bude přítomen stále. Ve Variích ukazuje Vasilij Senkevič na vztah archaického a historického v rovině lingvofilozofického zkoumání.

Jak je vidět, řada autorů se v obou svazcích opakuje a není to náhoda. Na druhé straně jsou tu rozdíly: siedlecký svazek je jako by „současnější“, přibližující Karamzina více naší době, ale také hlouběji zakotvený v textech; tedy jde o jakési karamzinské *aggiornamento*. Z tohoto hlediska je role obou svazků komplementární, ale i rozdělená: na jedné straně šíře a reprezentativnost, na straně druhé konciznost a průnik.

Balmontovy dosud nepublikované nebo méně známé věci soustředěné do druhého svazku mají významný český aspekt. Je to publikace Duše českých zemí v původním, tedy ruském jazyce. Vzpomeňme českého vydání zvěčnělé Danuše Kšicové (Duše Českých zemí ve slovech a činech. Masarykova univerzita, Brno 2001) a její komentáře k tomuto ruskému vydání a její stať o českých překladech Balmonta. Připomeňme, že Balmontova obdivná kniha o českém kulturním prostoru zahrnuje překlady z Máchy, Vrchlického, Březiny, Sovy, Bezruč, Tomana, Theera, komentáře k Rudolfovi Medkovi, Františku Kubkovi, Josefu Pelíškovi, Jiřímu Wolkrovi, je tu i dopis Karlu Kramářovi. Nutno však také ocenit další obecnější místa Balmontovy tvorby, která jsou sice většinou známa, ale přece jen poněkud čtenářsky zasutá. Konstantin Balmont byl vynikajícím překladatelem, ale také modernistickým literárním kritikem, autorem esejů, což projevil ještě před rokem 1914, např. v knize Mořská fluorescence (1910). Z pozdější produkce (1921–1937) přináší hořké prózy, ale i epistolární materiály, přírodní líčení, eseje, portréty z Francie, ale ze všeho vyplývá, že Balmont i ve Francii tíhl spíše k slovanskému světu, a to nejen k českému prostředí. Oslnily mě Balmontovy reakce na knihy Knuta Hamsuna, obecné úvahy o tvorbě, reflexe o O. Wildeovi, o J. Slowackém. Celý svazek je sice „všehochuť“, tedy pot-pourri, ale přece jen méně rozbíhavá, soustředěná na srážky kultur a hlavně klíčových děl nové epochy, jejíž

počátek Balmonta zastihl ve Francii. Překvapující je silné slovanské pnutí, což je však z jazykově kulturních příčin pochopitelné.

Karamzina a Balmonta hodně věcí rozpojuje, patří jiným epochám, ale ty jsou někdy dosti podobné, přelomové, po Francouzské a Ruské (bolševické) revoluci: reakce však u každého odpovídá době: rozsáhlé dějiny na straně jedné a glosy, úvahy a reflexe spíše koncizní texty na straně druhé. Dva autoři, kteří se ocitli před propastí dějin, museli ji překonat a znovu se před ní vracet, aby došli k reflexi převratných událostí.

Ivo Pospíšil

Literatura:

- AUTUKHOVICH, T. (red.) (2017): *Nikolaj Karamzin v dialoge epoch u kul'tur*. Colloquia Litteraria Sedlcensia, Studia Minora, volumen X. Siedlce.
- BAL'MONT, K. (2016): *Čerču rasskaz ja. Nesobrannoje i zabytoje iz tvorčeskogo nasledija. Tom II. Proza i duša Čechii v slove i dele*. Sost., obč. red., primeč. i koment. A. Romanova, stat'ja, podgotovka tekstov, primečanija i kommentarii D. Kšicovoj. Sankt-Peterburg.
- DĄBROWSKA, M., GŁUSZKOWSKI, P. (red.) (2017): *Mikołaj Karamzin i jego czasy*. Redakcja naukowa. Warszawa.
- DOHNAL, J. (ed.) (2017): *Zlomová období ruské kultury z pohledu literatury (Karamzin, Leskov, Merežkovskij, Babel)*. Kolektivní monografie. Brno.
- POSPÍŠIL, I. (1983): *Dvorní historiograf na přelomu epoch (N. M. Karamzin)*. Kmen, 1983, č. 24, s. VIII.
- POSPÍŠIL, I. (1998): *Život protopopa Avvakuma a Karamzinovy Dopisy ruského cestovatele jako uzlové body ve vývoji ruského románu*. In: MIKULÁŠEK, M. (ed.): *Litteraria Humanitas V. Západ a Východ II, Tradice a současnost (Literární směry a žánry ve slovanských a západních literaturách jako reflexe stavu světa)*. Brno, s. 85–109.
- POSPÍŠIL, I. (2016a): *Užitečná knížka ke Karamzinovu výročí (N. M. Karamzin. V zerkale memuaristiki. Sostavitel': Ljubov' Aleksandrovna Sapčenko. Učebnoje izdanije. Ul'janovskij gos. ped. universitet im. I. N. Ul'janova, Ul'janovsk 2014)*. Novaja rusistika IX, 2016, č. 2, s. 179–182.
- POSPÍŠIL, I. (2016b): *Výročí N. M. Karamzina: Je jeho odkaz důležitý jen pro Rusko?* Proudny 2016, č. 1. http://www.phil.muni.cz/journal/proudny/informace/vyroci/2016/1/pospisil_vyroci_n_m_karamzina.php#articleBegin. [online]. [cit. 23. 10. 2017].
- POSPÍŠIL, I. (2017): *Perešagnuť porog epoch. Nikolaj M. Karamzin i jeho pozicija začinatelja*. In: AUTUKHOVICH, T. (red.): *Nikolaj Karamzin v dialoge epoch i kul'tur*. Colloquia Litteraria Sedlcensia, Studia Minora, volumen X. Siedlce, s. 9–15.

